

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-57-82>

УДК 339.9:903

ЕКОТУРИЗМ: ЗБАЛАНСОВАНИЙ ПІДХІД ДО ВІДВІДУВАННЯ ПРИРОДНИХ МІСЦЬ ТА ЙОГО ВПЛИВ НА ПРИРОДНІ РЕСУРСИ

ECOTOURISM: A BALANCED APPROACH TO VISITING NATURAL PLACES AND ITS IMPACT ON NATURAL RESOURCES

Шуліка Борис Олександровичкандидат географічних наук, доцент,
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2427-4124>**Сержантова Юлія Юріївна**аспірант, старший викладач,
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
ORCID: <https://orcid.org/0009-0004-9896-3768>**Денищенко Людмила Вікторівна**старший викладач,
Східноукраїнський національний університет ім. Володимира Даля
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8160-7343>**Shulika Borys, Serzhantova Yuliia**

V. N. Karazin Kharkiv National University

Denyshchenko Liudmyla

Volodymyr Dahl East Ukrainian National University

Ця стаття присвячена аналізу екотуризму як збалансованого підходу до відвідування природних місць та його впливу на природні ресурси. Основна мета дослідження полягає у вивченні концепції та історичного розвитку екотуризму, його основних принципів та характеристик, а також оцінці ролі екотуризму у збереженні природних місць та підтримці біорізноманіття. Стаття розглядає практичні приклади ефективного управління екотуризмом, які демонструють збалансований підхід до використання природних ресурсів. Автори розробили рекомендації щодо покращення практик екотуризму для забезпечення сталого розвитку природних територій і зменшення негативного впливу на них. Основні елементи екотуризму включають пізнання природи, збереження екосистеми та повагу до інтересів місцевих жителів. Екологічний туризм в Україні почав активно розвиватися лише недавно. Багато учасників туристичного ринку пропонують продукти з префіксом «еко», але не всі повністю розуміють класичне значення терміну «екотуризм». Основні фактори, що впливають на розвиток екологічного туризму, можна класифікувати на статичні та динамічні. Аналіз стану розвитку екологічного туризму в Україні показує, що цей вид туризму розвивається нерівномірно. Найбільша кількість закладів сільського туризму зосереджена в Івано-Франківській області. В статті також розглядаються групи областей за рівнем розвитку екологічного туризму та аналізуються ключові показники його розвитку. На основі опитування експертів туристичного ринку визначено, що найбільший вплив на попит у сільському туризмі має рівень урбанізації. В статті також виокремлено основні проблеми розвитку екотуризму в Україні та запропоновано напрямки зусиль органів влади для його подальшого розвитку. Дослідження вносить важливий вклад у розуміння того, як екотуризм може впливати на природні ресурси, зокрема на біорізноманіття та екосистеми. Це важливо для розробки стратегій збереження природи.

Ключові слова: екологічний туризм, екологічний тур, туристичні потоки, підтримка біорізноманіття, агротурекреаційний кластер, національні парки.

This article is devoted to the analysis of ecotourism as a balanced approach to visiting natural places and its impact on natural resources. The main purpose of the study is to study the concept and historical development of ecotourism, its main principles and characteristics, as well as to assess the role of ecotourism in the preservation of

natural places and the maintenance of biodiversity. The article considers practical examples of effective management of ecotourism, which demonstrate a balanced approach to the use of natural resources. The authors developed recommendations for improving ecotourism practices to ensure sustainable development of natural areas and reduce negative impacts on them. The main elements of ecotourism include learning about nature, preserving the ecosystem and respecting the interests of local residents. Ecological tourism in Ukraine began to actively develop only recently. Many participants of the tourist market offer products with the prefix "eco", but not everyone fully understands the classic meaning of the term "ecotourism". The main factors affecting the development of ecological tourism can be classified into static and dynamic. Analysis of the state of development of rural green tourism in Ukraine shows that this type of tourism develops unevenly. The largest number of rural tourism establishments is concentrated in the Ivano-Frankivsk region. The article also examines groups of regions according to the level of development of rural green tourism and analyzes the key indicators of its development. Based on a survey of tourism market experts, it was determined that the level of urbanization has the greatest impact on demand in rural tourism. The article also singles out the main problems of the development of ecotourism in Ukraine and suggests directions of efforts of the authorities for its further development. The study makes an important contribution to the understanding of how ecotourism can affect natural resources, particularly biodiversity and ecosystems. This is important for the development of conservation strategies.

Key words: ecological tourism, ecological tour, tourist flows, biodiversity support, agro-recreational cluster, national parks.

Постановка проблеми. В епоху інноваційного розвитку туристична індустрія відрізняється своєю специфікою та високими доходами, демонструючи швидке зростання. Різноманітність видів туризму пропонує широкий вибір для туристичних компаній та звичайних туристів/споживачів. В умовах глобалізації, урбанізації та частих стресів зростає усвідомлення важливості екологічного туризму серед представників туристичної індустрії. З огляду на все більшу увагу до збереження природи та екології, туристичним компаніям слід зосередитися на розробці нових пропозицій у сфері внутрішнього екологічного туризму. Україна має значний потенціал у цій галузі, забезпечений наявністю гір, річок, лісів, озер, заповідників та інших природних ресурсів. Навіть у умовах соціально-економічної нестабільності та зменшення кількості іноземних туристів, а також інших викликів у туристичній сфері, наявність цих ресурсів відкриває перспективи для розвитку внутрішнього екотуризму, підкреслюючи актуальність та значення таких досліджень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У контексті погіршення глобальної екологічної кризи, яка ставить під загрозу природні умови для існування людини, зростає кількість наукових робіт, присвячених цій проблематиці розвитку екотуризму (Бардаш С., Черниш Д. [1], Нікітенко К. [9], Александров В. [13]). В ряді досліджень (Бордун О. [3], Замула І., Кирилюк Д. [5], Македон В., Михайленко О. [7]) розглядаються теоретичні основи концепції «екологічного туризму», визначені ключові ресурси, необхідні для розвитку цього напрямку в сучасних умовах, а також окрес-

лені основні напрямки його перспективного розвитку.

Серед перспективних напрямків розвитку туристичної галузі особливу увагу привертає екологічний туризм, який має значний потенціал для національної економіки (Табенська О., Прилуцький А. [12]). Його успішний розвиток може сприяти збільшенню доходів, покращенню добробуту населення та створенню нових робочих місць не тільки в туристичній сфері, але й у суміжних секторах обслуговування. В результаті аналізу ситуації було виявлено, що через погіршення екологічного стану та наростаючу популярність ідей охорони природи серед туристів з'явився попит на такий специфічний вид відпочинку, як «зелені» подорожі.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Ми маємо визначити, що екологічний туризм значною мірою відповідає сучасним пріоритетам сталого екологічно-економічного розвитку країни. Це включає охорону природного та культурного середовища, економічну підтримку добробуту місцевих та сільських спільнот, а також забезпечення туристів місцевими екологічно чистими продуктами харчування. Мають бути запропоновані шляхи вдосконалення якості екопродукції, впровадження стандартів та поліпшення комплексу пов'язаних з екотуризмом послуг. Це вважається важливим кроком для стимулювання підприємницької активності, спрямованої на підвищення соціально-економічного рівня життя населення в сільських районах України. Враховуючи необхідність фокусування на екології, розвитку «зеленого» туризму та охороні довкілля, важливо здійснювати постійні та нові дослід-

дження в області екологічного туризму, виходячи з наявних туристичних ресурсів України та її регіонів.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Головною метою даного дослідження є аналіз екотуризму як збалансованого підходу до відвідування природних місць та оцінка його впливу на природні ресурси. Дослідження спрямоване на виявлення способів, якими екотуризм може сприяти збереженню природного середовища, при цьому задовольняючи потреби туристів у відпочинку та пізнанні.

Задачі дослідження:

- вивчити концепцію та історичний розвиток екотуризму, його основні принципи та характеристики;
- оцінити роль екотуризму у збереженні природних місць та підтримці біорізноманіття;
- розглянути практичні приклади ефективного управління екотуризмом, які демонструють збалансований підхід до використання природних ресурсів;
- розробити рекомендації щодо покращення практик екотуризму для забезпечення сталого розвитку природних територій і зменшення негативного впливу на них.

Виклад основного матеріалу дослідження. Екотуризм, який є однією з форм туризму, виник у 1970-х роках у Сполучених Штатах Америки та в країнах Західної Європи. Поява екологічного туризму в сучасний час обумовлена збільшенням навантаження на природні та культурно-історичні ресурси, яке пропорційно зростає зі збільшенням кількості туристичних поїздок [13]. Виникає суперечність між задоволенням потреб туристів та раціональним використанням природних ресурсів. Основні елементи екотуризму включають [3; 7]:

- «пізнання природи», що передбачає, що подорожі мають елементи вивчення природи, надаючи туристам можливість отримати нові знання та навички;
- «збереження екосистеми», що вимагає відповідальної поведінки туристів та участі їх та туроператорів у програмах та заходах з охорони довкілля;
- «повага до інтересів місцевих жителів», що включає дотримання місцевих законів та звичаїв, а також сприяння соціально-економічному розвитку туристичних регіонів.

Екологічний туризм в Україні почав активно розвиватися лише недавно, і сьогодні багато учасників туристичного ринку пропонують продукти з префіксом «еко». Однак, варто

визнати, що не всі з них повністю розуміють класичне значення терміну «екотуризм», яке передбачає не лише відпочинок на природі, але й освітній аспект, свідомість туристів та важливість місцевої культури.

Основні фактори, що впливають на розвиток екологічного туризму, можна класифікувати на дві категорії: статичні та динамічні. Статичні фактори є незмінними у часі і включають природно-кліматичні, географічні, культурно-історичні аспекти. У цьому контексті суб'єкти туристичного бізнесу адаптують певну територію для надання туристичних послуг, створюючи більш комфортні умови для відвідувачів. З іншого боку, динамічні фактори, такі як матеріально-технічні, соціально-економічні, політичні та демографічні, є змінними і відрізняються в різний час та просторі. Поява концепції екотуризму була викликана погіршенням стану природних туристичних ресурсів, їх забрудненням та частковим руйнуванням через інтенсивне відвідування людьми [12]. Наразі екотуризм не має однозначного визначення, адже він розвивається у декількох напрямках.

Перший напрямок акцентує на збереженні дикої природи як ключовому елементі. В цьому контексті екотуризм передбачає мінімізацію втручання людини в природне середовище та біосферу, особливо у заповідних зонах та природних пам'ятках [2].

Другий напрямок не є таким строгим і спрямований більше на задоволення рекреаційних потреб людей, які шукають відпочинок від міського життя. У цьому випадку екотуризм може сприяти відновленню та поліпшенню територій, які раніше були занедбані через діяльність людини.

Третій напрямок зосереджується на розвитку екотуризму в контексті сталого розвитку, що включає гармонійне поєднання економічних, екологічних, соціальних та культурних інтересів. Такий підхід до екотуризму вважається найбільш адекватним, оскільки він передбачає збалансування різних інтересів, не дозволяючи комерційним мотивам переважати над охороною природного середовища [1].

На нашу думку, ключовим принципом розвитку екотуризму є досягнення гармонії між економічними, соціальними та екологічними інтересами, а також між природою та людиною. Що стосується розгортання екотуризму, кожен захід маршрут повинен базуватися на шести ключових принципах (рис. 1).

Україна володіє усіма необхідними ресурсами та потенціалом для розвитку екотуризму,

включаючи унікальність, привабливість, великі території, не зайняті урбанізацією, об'єкти особливо охоронюваних природних територій (заповідники, національні та природні парки). Варто зазначити, що існують значні розбіжності у оцінках туристичної діяльності України різними міжнародними організаціями, особливо щодо оцінки туристичних потоків, місткості туристичного ринку та окремих показників розвитку. Ці розбіжності можуть бути пояснені використанням різних методологічних підходів. Сучасна статистика України не виділяє туризм як окрему галузь (відсутність туризму в класифікації КВЕД), а також відсутній відповідний сателітний рахунок, який використовується більшістю статистичних служб іноземних країн, тому статистичні дані про розвиток туризму часто містять неточності та суперечності.

Для аналізу стану розвитку екологічного туризму в Україні ми використаємо дані, представлені в табл. 1.

Огляд показників діяльності садиб екологічного туризму в Україні показує, що цей вид туризму розвивається нерівномірно. Найбільша кількість закладів сільського туризму

зосереджена в Івано-Франківській області, особливо у Верховинському та Косівському районах, а також у місті Яремче. Для подальшого аналізу ми згрупуємо заклади екологічного туризму за кількістю садиб [11]. До першої групи, яка характеризується високим рівнем розвитку, віднесемо Івано-Франківську область, де знаходиться найбільша кількість таких закладів, що становить 81,4% від загальної кількості по Україні. Саме ця область притягує найбільші потоки сільських туристів.

До групи з середнім рівнем розвитку екологічного туризму відносимо області, де частка сільських садиб становить від 1 до 9%. До цієї категорії належать Закарпатська, Львівська, Тернопільська, Хмельницька, Черкаська та Чернівецька області тощо. Третю групу, яка характеризується низьким рівнем розвитку, складають інші області, де екологічний туризм розвинений слабо. До цієї категорії входять Одеська, Миколаївська, Херсонська області та інші регіони, які, попри наявність природного потенціалу та історичних пам'яток, не активно розвивають сільський туризм. Однією з причин

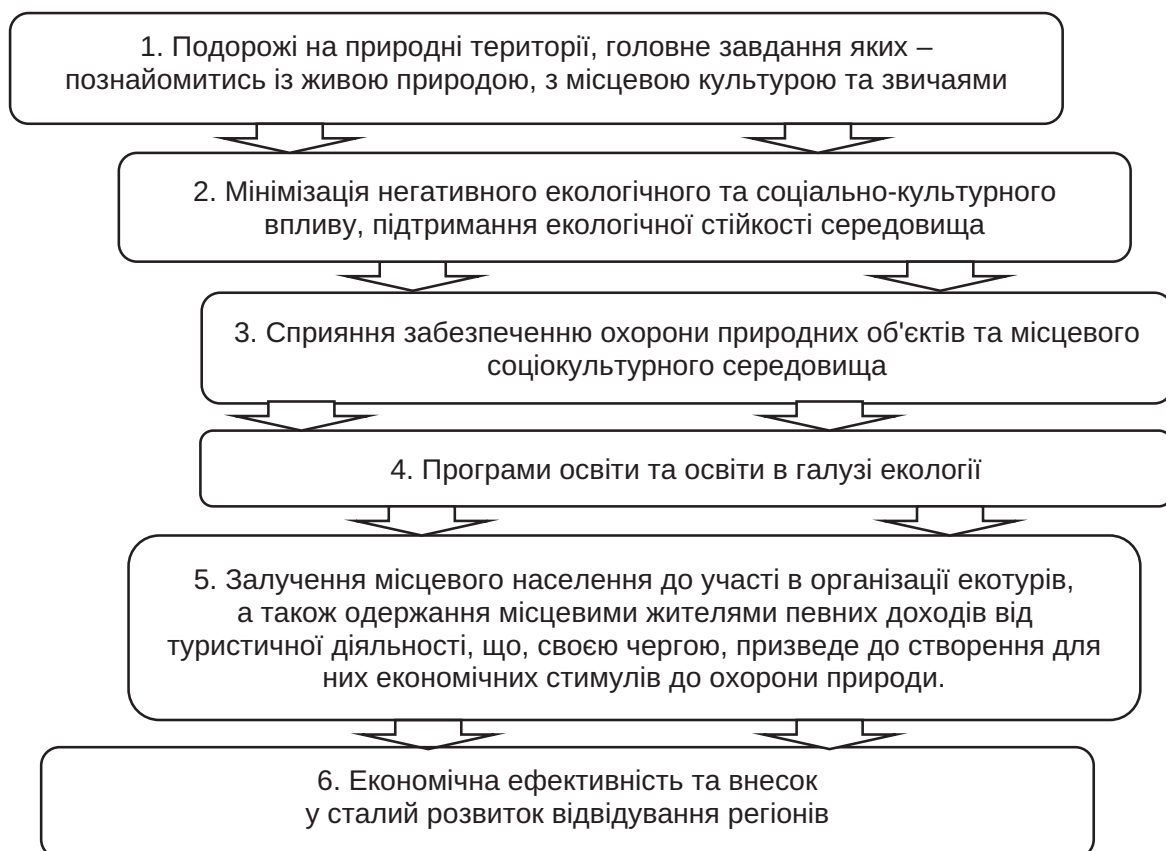

Рис. 1. Принципи розгортання екотуризму в межах території / регіону

Джерело: сформовано авторами на основі [5; 10]

Таблиця 1

Кількісний аналіз діяльності закладів екологічного туризму в Україні за 2022 рік [8]

Регіони	Кількість садиб, од.	Частка у загальній кількості, %	Кількість розміщених осіб	Частка у загальній кількості, %
Вінницька	1	0,286	39	0,044
Волинська	2	0,363	2769	3,465
Дніпропетровська	1	0,297	51	0,06
Закарпатська	4	1,177	298	0,374
Івано-Франківська	334	89,463	61377	76,82
Кіровоградська	2	0,583	1749	2,19
Львівська	184	4,697	2203	2,76
Миколаївська	2	0,583	842	1,05
Одеська	3	0,88	1767	2,21
Полтавська	1	0,297	55	0,06
Тернопільська	7	1,76	2870	3,6
Херсонська	1	0,297	255	0,319
Хмельницька	6	1,463	4525	5,61
Черкаська	7	1,76	333	0,3
Чернівецька	20	4,983	7737	9,68
Чернігівська	4	0,88	1011	1,26
Всього по Україні:	580	100	87880	100

цього може бути те, що Україна все ще залишається порівняно «дорогою» країною для туристів у порівнянні з іншими країнами [4]. Це обумовлено різними факторами, які впливають на вартість туристичного продукту, що своєю чергою негативно впливає на розвиток туризму. Іншою причиною може бути високий рівень «тінізації» у туристичній галузі.

З 2022 року в Україні розпочалося впровадження програми розвитку екорекреаційних кластерів. Відповідно до цієї програми, кластери формуються в різних регіонах: у Миколаївській області – курорт «Коблево», в Одеській – «Екопарк Формушівка», в Полтавській – кластер «Диканька», в Чернігівській – «Козацьке село», в Київській – «Медведено», в Херсонській – «Лазурне» та «Арабатська стрілка». За попередніми підрахунками, це дозволить створити близько 3,5 тисячі нових робочих місць [5].

Попередні дослідження показали, що екологічний туризм в Україні переважно зосереджений у західній частині країни, хоча виняток становить Черкаська область, розташована в центральній частині. Характерними рисами цих регіонів, які сприяють розвитку екологічного туризму, є наявність цікавих природних

ландшафтів, історико-архітектурних пам'яток, розвиненої сільської інфраструктури, аграрного виробництва та різноманітних атракцій, які приваблюють туристів. Аналіз за виділеними групами показує, що найбільша кількість туристів на одну садибу припадає на господарства другої групи (середній рівень розвитку) – 2722 особи, тоді як у першій групі цей показник становить 183 особи на одну туристичну садибу [15].

Розгляньмо ключові показники розвитку екологічного туризму в Україні, використовуючи дані з табл. 2.

Аналіз цих даних показує, що протягом останніх років, охоплених дослідженням, відбулося значне збільшення кількості сільських зелених садиб в Україні на 63% у порівнянні з базовим періодом. Також відзначається зростання кількості розміщених осіб на 56%, підвищення загальної місткості садиб на 20%. Особливо помітне збільшення загальної площі садиб на 84% до кінця 2022 року, при цьому житлова площа зросла більш ніж удвічі [8].

Слідкуючи за тенденцією зміни кількості садиб, їх середньої місткості та загальної площі, ми можемо відзначити позитивну динаміку протягом усього періоду дослідження.

Таблиця 2

Показники розвитку екологічного туризму України у період 2010–2022 рр. [8]

Показники	Роки					Відносне відхилення, 2022 до 2010, (%)
	2010	2013	2015	2019	2022	
Кількість садиб, од.	253	313,5	256,3	258,5	412,5	179,3
Кількість розміщених осіб	55796,4	54942,8	43242,1	54178,3	87880,1	171,6
Середня місткість садиб, місць	12,1	13,86	14,85	13,97	14,52	132
Загальна площа садиб	54367,83	72584,82	78329,24	80565,1	99892,21	202,4
в т. ч. житлова	22865,81	32986,47	32120,66	28113,25	48140,4	232,1

дження. Проте у 2020–2021 роках було зафіксовано зниження попиту на кількість розміщених осіб, що можна пов'язати з розгортанням пандемії коронавірусу, а також військовими діями з початку 2022 р. Однак ще до початку 2022 року підприємці-власники сільських садиб значно збільшили житловий фонд, що вказує на перспективи для розвитку цієї сфери в майбутньому.

Фактори, які впливають на попит у сфері екологічного туризму, будемо групувати за ступенем їх впливу на рішення споживачів, присвоївши кожному з них відповідну рейтингову оцінку на основі дослідження думок експертів туристичного ринку (рис. 2).

На основі проведеного опитування можна зробити висновок, що, за думкою експертів туристичного ринку, найбільший вплив на попит у сільському туризмі має рівень урбанізації. Найменш важливим фактором є орієнтація споживачів на туристичний ринок. Це може бути пояснено концепцією престижного споживання у туризмі, яка полягає у відпочинку виключно на дорогих курортах [6].

Попри позитивні тенденції розвитку еко-туризму в Україні, існують певні проблеми. Серед них варто виокремити фрагментацію учасників екотуристичної діяльності, високу вартість транспортних послуг, низький рівень обслуговування при високих цінах,

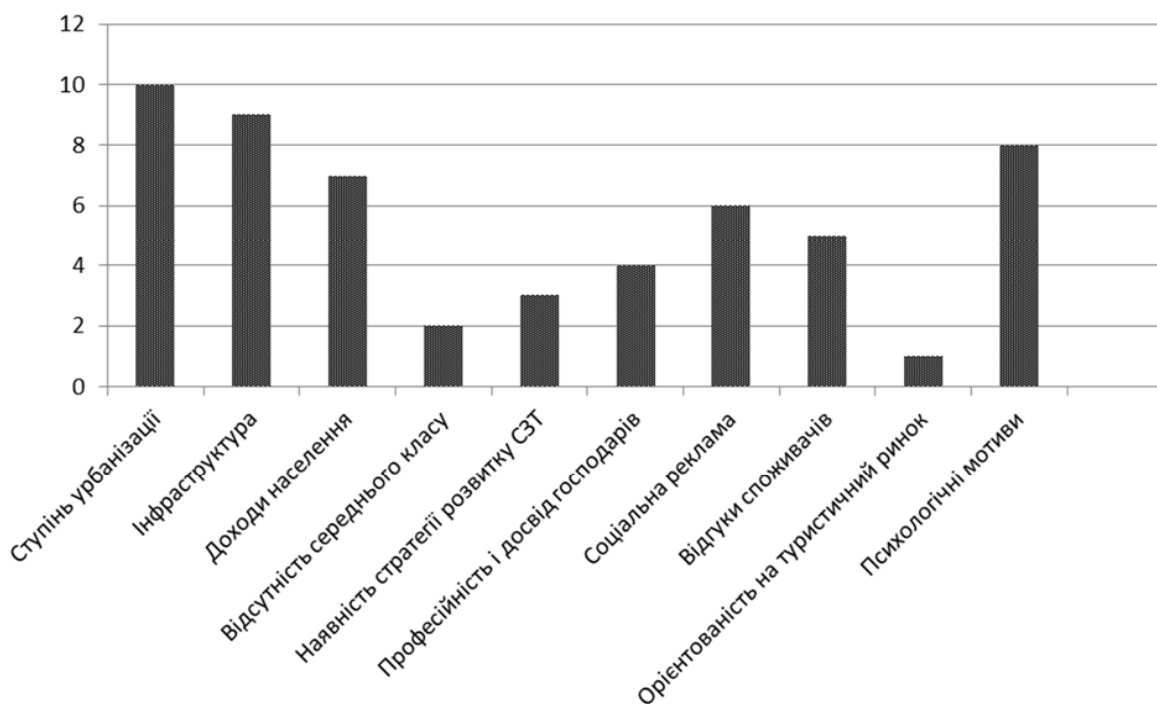

Рис. 2. Оцінка факторів попиту в сільському зеленому туризмі [9]

недостатню увагу до збереження природних ресурсів, слабкий розвиток екологічної інфраструктури в регіонах та брак кваліфікованих кадрів у сфері екотуризму [14].

Для вирішення цих проблем та подальшого розвитку екотуризму в Україні необхідно зосередити увагу на напрямках, які потребують зусиль з боку органів влади, представлених на рис. 3.

Заходи, реалізовані в межах цих напрямків, допоможуть Україні підвищити рівень розвитку екотуризму, залучити більше туристів, збільшити доходи бюджету, сприяти працевлаштуванню та покращенню стану природних територій.

Висновки. Глобальні стратегії соціально-економічного та екологічного розвитку відводять важливу роль туристичній індустрії як одній з ключових сфер діяльності. У період світової економічної кризи, спричиненої пандемією, зелений туризм набуває все більшої популярності та розповсюдження серед населення. З переходом України до принципів самоврядування та самозабезпечення, в контексті децентралізації, зелений туризм може

стати ключовим чинником, що стимулює ефективність економічного розвитку сільських районів. Розвиток зеленого туризму сприяє створенню громадських благ, він розглядається як пріоритетний напрямок диверсифікації аграрного сектору економіки та підтримки добробуту сільських жителів, але потребує спеціальних заходів у період тривалих обмежень на переміщення, як для внутрішніх, так і для зовнішніх туристичних потоків. У часи карантину основним туристичним трендом можуть стати так звані мікролокації, які передбачають короткі відпустки неподалік від дому, подалі від популярних туристичних маршрутів, що дозволить заощадити час, кошти та зменшити вплив подорожей на довкілля.

В Україні розвиток екологічного туризму, згідно з офіційною статистикою, характеризується нерівномірністю. Найбільша кількість закладів зосереджена в Івано-Франківській області. Протягом останніх п'яти років туристична галузь країни переживала періоди нестабільності. Особливо велике падіння було зафіксовано у 2020 році, коли також спостерігалось значне зниження кількості пра-

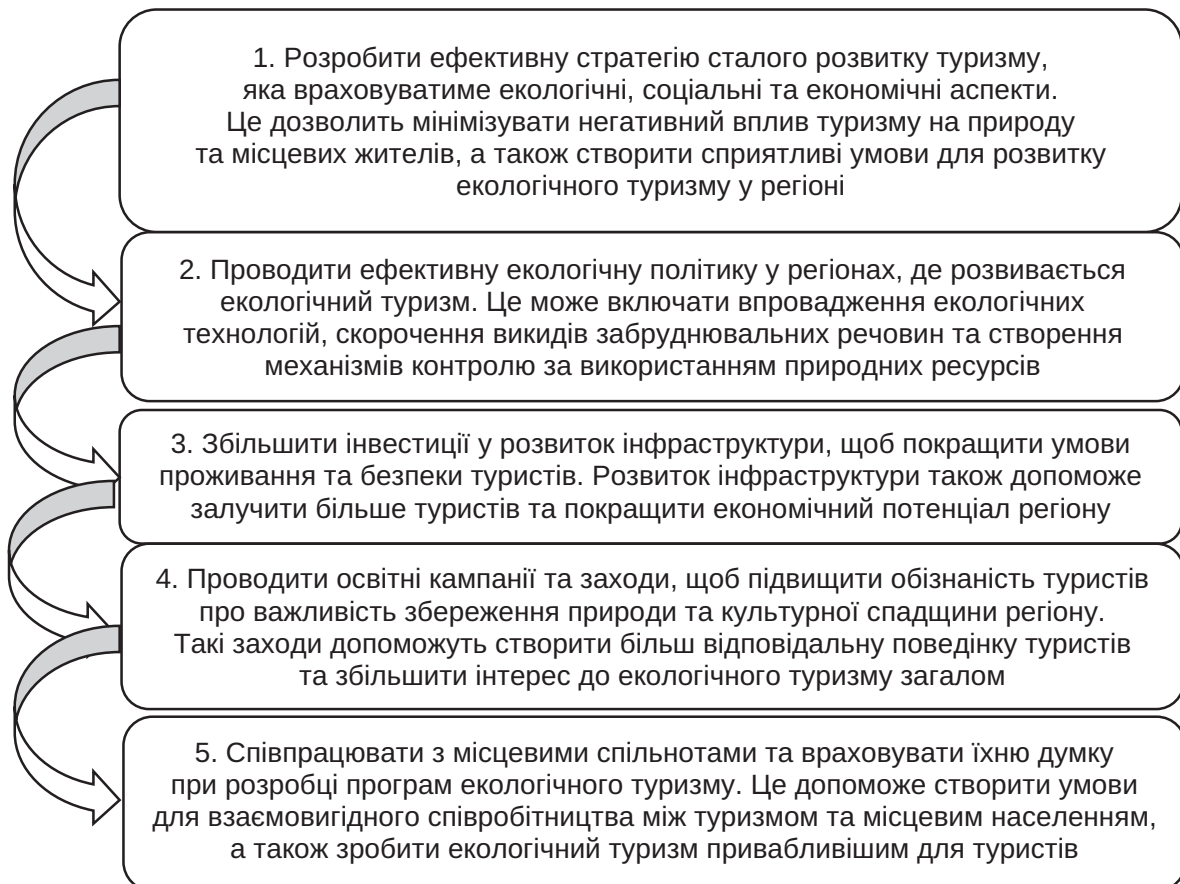

Рис. 3. Напрямки зусиль органів влади для розвитку екотуризму в Україні

Джерело: розроблено авторами

цівників у сфері туризму, що було пов'язано зі зменшенням попиту на туристичні послуги через військову агресію.

Для вирішення наявних проблем та подальшого розвитку екотуризму необхідно зосередитися на таких напрямках, як розробка та впровадження стратегії розвитку екотуризму, місцевих екологічних програм, розвиток державно-приватного партнерства у цій сфері,

інвестиції в інфраструктуру екотуризму, забезпечення збереження природних територій, а також інформаційно-просвітницька діяльність серед населення про екотури. Заходи, реалізовані в рамках цих напрямків, допоможуть Україні підвищити рівень розвитку екотуризму, залучити більше туристів, збільшити доходи бюджету, сприяти працевлаштуванню та покращенню стану природних територій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бардаш С., Черниш Д. Сутність екологічного туризму та його зміни в умовах сталого розвитку. *Scientific Collection «InterConf»*. 2023. № (152). С. 482–488. URL: <https://archive.interconf.center/index.php/conference-proceeding/article/view/3204>
2. Бейдик О. О. Рекреаційно-туристські ресурси України: методологія та методика аналізу, термінологія, районування: Монографія. Київ : Вид.- поліграф. центр «Київський університет», 2013. 216 с.
3. Бордун О. Ю. Формування та оптимізація геопросторової системи туристичних потоків: міжнародний, національний, регіональний та локальний рівні : монографія. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2019. 344 с.
4. Борисюк О. А., Дудник І. М., Беркова О. П. Географічний регіон як об'єкт туристичного маркетингу. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Географія*. 2019. Вип. 4 (74). С. 23–31.
5. Замула І. В., Кирилук Д. Р. Розвиток екологічного туризму в Україні. *Економіка, управління та адміністрування*. 2023. № 2(104). С. 3–9. DOI: [https://doi.org/10.26642/ema-2023-2\(104\)-3-9](https://doi.org/10.26642/ema-2023-2(104)-3-9)
6. Македон В. В., Валіков В. П., Рябик Г. Є. Розвиток світового ринку ділових інтелектуальних послуг під впливом економіки 4.0. *Нобелівський вісник*. 2019. № 1. С. 59–72. DOI: [10.32342/2616-3853-2019-2-12-7](https://doi.org/10.32342/2616-3853-2019-2-12-7)
7. Македон В. В., Михайленко О. Г. Напрямки розвитку медичного страхування в системі національної економіки країн. *Причорноморські економічні студії*. 2023. № 79. С. 30–39. DOI: <https://doi.org/10.32782/bses.79-4>
8. Міжнародний туристичний форум «Туризм в Україні: виклики та відновлення». URL: https://kneu.edu.ua/mijnarodniy_turist/
9. Нікітенко К. Розвиток екотуризму в Україні: потенціал та проблеми. *Таврійський науковий вісник. Серія: Економіка*. 2023. (15). С. 259–263. DOI: <https://doi.org/10.32782/2708-0366/2023.15.32>
10. Смочко Н. М., Лужанська Т. Ю., Молнар-Бабіля Д. І. Роль туристично-інформаційних центрів у стратегічному розвитку регіону. *Економічний форум*. 2022. № 1(1). С. 11–20. DOI: <https://doi.org/10.36910/6775-2308-8559-2022-1-2>
11. Ставська Ю. В. Інфраструктурні чинники розвитку індустрії гостинності у сфері екологічного туризму на Закарпатті. *Причорноморські наукові студії*. 2021. Вип. 61. С. 79–87.
12. Табенська О., Прилуцький А. Проблеми та перспективи розвитку екологічного туризму в Україні. *Економіка та суспільство*. 2023. № 51. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-51-37>
13. Туризм в системі пріоритетів регіонального розвитку : монографія / За ред. проф. В. В. Александрова. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2016. 268 с.
14. Шуканова А. А., Федій О. А., Шуканов П. В. Особливості пристосування до умов пандемії суб'єктів туристичної діяльності. *Економічна наука. Інвестиції: практика та досвід*. 2021. № 18/2021. С. 19–24. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2021.18.19>
15. Юхновська Ю. О. Теоретичні підходи до визначення сутності туристичного потенціалу регіону. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Економіка і управління*. 2019. № 1. Том 30 (69). С. 42–46.

REFERENCES:

1. Bardash, S., & Chernysh, D. (2023). Sutnist' ekolohichnoho turyzmu ta yoho zminy v umovakh staloho rozvytku. [The essence of ecological tourism and its changes in the conditions of sustainable development]. *Scientific Collection "InterConf"*, (152), 482–488. Retrieved from <https://archive.interconf.center/index.php/conference-proceeding/article/view/3204> (in Ukrainian)
2. Beydyk, O. O. (2013). Rekreatsiyno-turyst-s'ki resursy Ukrainy: metodolohiya ta metodyka analizu, terminolohiya, rayonuvannya: Monohrafiy [Recreational and tourist resources of Ukraine: methodology and methods of analysis, terminology, zoning: Monograph]. Kyiv: Polygraph Publishing House. center "Kyiv University". (in Ukrainian)

3. Bordun, O. Yu. (2019) Formuvannia ta optymizatsiia heoprostorovoi systemy turystychnykh potokiv: mizhnarodnyi, natsionalnyi, rehionalnyi ta lokalnyi rivni [Formation and optimization of geospatial system of tourist flows: international, national, regional and local levels]: monohrafia. Lviv: LNU imeni Ivana Franka, 344 p. (in Ukrainian)
4. Borysyuk, O. A., Dudnyk, I. M., Berkova, O. P. (2019). Heohrafichnyy rehion yak ob'ekt turystychnoho marketynhu [Geographical region as an object of tourist marketing]. *Bulletin of Taras Shevchenko Kyiv National University. Series: Geography*, Issue 4 (74), 23–31. (in Ukrainian)
5. Zamula, I., & Kurulyuk D. (2023). Rozvytok ekolohichnoho turyzmu v Ukrayini. Economics [Development of ecological tourism in Ukraine. Economics], *Management and Administration*, 2(104), 3–9. DOI: [https://doi.org/10.26642/ema-2023-2\(104\)-3-9](https://doi.org/10.26642/ema-2023-2(104)-3-9) (in Ukrainian)
6. Makedon, V. V., Valikov, V. P., Ryabyk, G. E. (2019). Rozvytok svitovoho rynku dilovykh intelektual'nykh posluh pid vplyvom ekonomiky 4.0 [Development of the world market of business intellectual services under the influence of economy 4.0]. *Nobel Herald*, no. 1, pp. 59–72. DOI: 10.32342/2616-3853-2019-2-12-7 (in Ukrainian)
7. Makedon, V. V., Mykhaylenko, O. H. (2023) Napryamky rozvytku medychnoho strakhuvannya v systemi natsional'noyi ekonomiky krayin. [Directions of the development of medical insurance in the national system of the country's economy]. *Prychornomors'ki ekonomichni studiyi*, 79, 30–39 DOI: <https://doi.org/10.32782/bses.79-4> (in Ukrainian)
8. Mizhnarodnyi turystychnyi forum [Tourism in Ukraine: challenges and recovery]. Available at: https://kneu.edu.ua/ua/mijnarodniy_turist/ (in Ukrainian)
9. Nikitenko, K. (2023). Rozvytok ekoturizmu v Ukrayini: potentsial ta problemy [Development of ecotourism in Ukraine: potential and challenges]. *Taurida Scientific Herald. Series: Economics*, (15), 259–263. DOI: <https://doi.org/10.32782/2708-0366/2023.15.32> (in Ukrainian)
10. Smochko, N., Luzhanska, T., & Molnar-Babilya, D. (2022). The role of tourist information centers in the regional strategic development of the region. *Economic Forum*, 1(1), 11–20. DOI: <https://doi.org/10.36910/6775-2308-8559-2022-1-2> (in Ukrainian)
11. Stavskaya, Yu. V. (2021). Infrastrukturni chynnyky rozvytku industriyi hostynnosti u sferi ekolohichnoho turyzmu na Zakarpatti [Infrastructural factors of the development of the hospitality industry in the field of ecological tourism in Transcarpathia]. *Black Sea Scientific Studies*, Issue 61, pp. 79–87. (in Ukrainian)
12. Tabenska, O., & Prylutskyi, A. (2023). Problemy ta perspektyvy rozvytku ekolohichnoho turyzmu v Ukrayini [Problems and prospects of the development of eco-tourism in Ukraine]. *Economy and Society*, (51). DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-51-37> (in Ukrainian)
13. Aleksandrov, V. V. (2016). Turyzm v systemi priorytetiv rehional'noho rozvytku : monohrafiya [Tourism in the system of regional development priorities: a monograph]. Karazin KhNU. (in Ukrainian)
14. Shukanova, A. A., Fediy, O. A., Shukanov, P. V. (2021) Osoblyvosti prystosuvannya do umov pandemiyi sub'yektiv turystychnoyi diyal'nosti [Peculiarities of adaptation to pandemic conditions of subjects of tourist activity]. *Ekonomichna nauka. Investytsiyi: praktyka ta dosvid*, № 18, pp. 19–24. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2021.18.19> (in Ukrainian)
15. Yukhnovska, Yu. O. (2019). Teoretychni pidkhody do vyznachennya sutnosti turystychnoho potentsialu rehionu [Theoretical approaches to determining the essence of the tourist potential of the region]. *Vcheni zapysky TNU imeni V. I. Vernads'koho. Seriya: Ekonomika i upravlinnya*, vol. 30(69), no. 1, 42–46. (in Ukrainian)